

El Dioscòrides «lombard» —o sigui italià— del S. vi. la font cabdal del llatí vulgar en qüestió de noms de plantes, l'anomena *ausentiu* en uns passatges, *auxentium* en altres (veg. l'ed. Stadler, *RFgn.* xiv, i, 603; *Diosc.*, 17, *ThLL*). D'altra banda tinguem present que la *d-* no és general fins ara ni en els parlars catalans: *unzél* vaig constatar encara en el conservador parlar d'Arcavell, a l'entrada d'Andorra, 1936; i en els parlars occitans del Sud hi ha formes evidentment inseparables de les catalanes, on veiem, en localitzacions contigües, *uchen*, *uychent*, *ussen*, al costat de *duchen*, *dussen*.⁵

D'altra banda en altres sectors del llatí vulgar l'insòlit nexa consonàntic *ps* en lloc de vocalitzar-se en *y* s'havia trasmudat en *ks*, com s'esdevingué altres vegades (*CAPSA* > *KAKSA* > *caixa*, *IPSUM* > *IKSU* > *eix*, etc.), i aquesta variant *AKSINTIU*⁶ (generalment assiblant *-ti-* en *ç*) va deixar ampla descendència romànica i és la forma bàsica dominant en castellà i en llengua d'oc: el cast. normal *ajenjo*, que era *axenxo* encara en el S. xvi, resultava d'una assimilació consonàntica en la forma primitiva *axenço* (*axienso* en la *Celestina*, fi S. xv, *assensio*, *açienso*, *acienzo* en altres fonts dels Ss. xiii-xv, *DCEC* I, 69; iv, 907); *ixenzo* en alt-aragonès (Casac., *BDC* xxiv, s. v.). Semblantment tenim en mossàrab *anxénsio* (Simonet, s. v.) i alguna variant anàloga, particularment *šenso* o *šensyo* en l'anònim sevillà de c. 1100 (Asfn, pp. 274-5); i *encenço* en port. En la antiga llengua d'oc trobem *aissens* ja en el S. xii (Bertran de Born, 38.91; variants mss. en *PSW* I, 42) i *eysSENS* en algun altre trobador (Rayn.).

En oc., però, aquesta variant s'encreua en formes de compromís amb el tipus *AUSINTIU* (cf. supra *uchen* i anàlogues): en la *Dietètica* llgd. de princ. S. xiii hi ha *aussens* (ed. Suchier, *Denkm.*, v. 330) i la *-s* està per la *-ç* provinent de la *-ti-* d'*AUSINTIU* car el mot hi figura com a cas complement singular. Però aviat fou presa per una *-s* flexiva i es produí així la forma *ausen* que ja trobem en els *Auzels Cassadors* del roergat Daudè de Pradas, c. 1300. *Aussen(t)* o *aussen* sembla ser avui la forma més estesa cap al Roine i Provença (*aussent* *TdF*; *aoussén* *menú Sauvages*, per a l'*Artemisia pontica*); mentre que cap a Ponent apareixen formes amb la *š* de *AKS-*, en comú amb el tipus castellà i hispànic: bearn. *echén* (Lespy-R.), Argelès (H-Pyr.) *echém* (Rolland, p. 68). Del romànic va passar al basc en una gama de variants que va des de l'afinitat bearnesa a la castellana: ens interessa especialment *suletí ixen* (Gèze) com a anàleg a les formes catalanes i occitanes que han eliminat la *-s* o *-ç*; després Roncal *azuntxu*, a-nav. *azintzu*, b-nav. *axinse*, guip. *asentsio*, bisc. *azentzio* (Gernika) (Azkue; Mitxelena, *Fon. Hi. Vca.*, 283). En cat. mateix hi ha hagut formes amb *aix-*, almenys a l'extrem O., car vaig anotar *eixéndo* a Roda de Ribagorça⁷ (on es conserva la *θ* i la *-o* darrer grup consonàntic), *eixénso* a Les Pauils i *šensos* pl. a Sopeira; i un *exens* sembla trobar-se també en Mâcer (com a variant de la citada supra, *EstRAramon* v, 52); *assensi* en algun punt valencià; *axenç* o *exens* figuren en els diccionaris de rims de Jacme Marc i L. d'Aver-

só, i el *DAG.* cita exs. d'*axenç* en algun text del S. xv (no sé d'on treu el *REW*, 44 un «cat. *axensol*»).

Però com ja he explicat, en català ha preponderat sempre molt fortament la forma amb *AUS-*, tan estesa també en llengua d'oc, però més encara en cat., que d'acord amb la nostra fonètica, es tancà en *os-*, i apareix poc alterada en la forma andorrana *onzell*. Aquesta l'hem de relacionar en forma més immediata amb *ausen* dels *Auzels Cassadors* i amb les formes de l'ocità pirinenc i tolosenc *ausén*, *uchén*, *duchéen*.⁸

La *d-* és una mera aglutinació de la preposició, explicable per la samma freqüència de les combinacions *una lliura d'onzell* (que ja hem vist supra), *un pols d'onzell*, en receptes farmacèutiques i culinàries, *suc d'onzell* (infra), *deciut d'onzell*;⁹ també va tenir ample ús l'anomenat *vi d'onzell* o de *donzell* que Grieria cita en Miquel Agustí (1607), el *Dictionnaire* de Trevoix i *vinum absinthii* (*ThLL*) en Scribonius Largus;¹⁰ i, en particular, *herba d'onzell*, com subratlla bé Spitzer (*Litbl.* xliii, 201). En efecte, el caràcter recurrent d'aquesta combinació, en particular, tingué altres conseqüències encara, car interpretada com a *herba donzell*, molts trobant illògica la combinació dels gèneres ho canviaren en *herba donzella*, que és ja la forma que sembla preferir Cavanilles com a valenciana (II, 227). És possible que *donzella* com a nom del panadís, voltadits o abscs dels dits vagi tenir una gènesi paral·lela: *naixença d'oncell* > *naixença donzella* > *donzella*.^{11, 16}

Una forma antiga i bàsica *donzen* degué existir antigament en català, i sembla que la tinguem documentada en un receptari de fi S. xiv, encara que hom hi hagi llegit, segurament a tort, *donzeu*.¹² En l'estadi *donzen* o *onzen* degué produir-se l'alteració de la terminació *-én* en *-el* i *-ell* cooperant-hi la dissimilació de les nasals i la identificació creixent amb el parònim *donzell* 'jove no cavaller' (que per tant el vulgar degué interpretar com a allusiu a poca maduresa i per consegüent aspror d'un vegetal o fruit, quasi com amargor). Reconeix que hi caben variants en aquesta explicació, en tot cas justa en línies generals, i que també és versemblant que el pas de (*d*)*osén* a (*d*)*onzén* no sigui solament degut a propagació de la nasal sinó també a la contaminació creixent per part de *donzell* *DOMNICILLUS 'jove senyor'. Que hi pot haver explicacions diferents d'alguna de les fases del canvi progressiu, no hi ha tampoc dubte.¹³ Però aquestes petites incertituds són ben lluny de justificar que hom cerqui altres ètimons per al nom català d'una planta, que per tota la Romània s'anomena amb el seu nom greco-llatí d'ABSINTHIUM, quan hi ha explicacions gens forçades de totes les formes intermèdies, i doc. segura de totes elles, i en part copiosa.

Per això rebutjo sense vacillar les etimologies basades en altres ètimons, que han admès dos especialistes dels noms de plantes, poc familiars amb el català i la llengua d'oc. I en primer lloc perquè partirien de mots que designen plantes diferents. L'expert explorador dels noms vulgars de plantes de la Romània, Dwight Ripley, m'escrivia que publicarà en el seu